

JSOU MUZEJNÍ KNIHOVNY KNIHOVNAMI VEŘEJNÝMI?

Jarmila Okrouhliková, Knihovna Uměleckoprůmyslového musea v Praze

Připomeňme si, co to vlastně muzejní knihovna je. Právě vyšlý výkladový slovník Informační věda a knihovnictví (Praha 2006) definuje muzejní knihovnu takto: „Knihovna muzea, která shromažďuje fondy odborné literatury, sbírky psaných a tištěných památek a dokumentů, které jsou výsledkem sběratelské a ochrannářské činnosti muzea. Slouží přednostně potřebám muzejních pracovníků.“ Podobně je definována i galerijní knihovna: „Knihovna galerie zpravidla neveřejného charakteru, která shromažďuje dokumenty podle profilace galerie a slouží pracovníkům galerie, popřípadě dalším odborníkům.“ (knihovnická terminologie - databáze Národní knihovny).

Z těchto definic vyplývá, že muzejní i galerijní knihovny slouží především pracovníkům muzea či galerie a pak odborné veřejnosti.

A co je vlastně veřejná knihovna? O tomto termínu se zatím stále vedou mezi knihovniky debaty. My se přidržíme výkladu, který podává databáze Národní knihovny ČR i s redakčními vysvětlivkami termínu:

1. výklad termínu - historický - je to knihovna zřizovaná a financovaná z veřejných prostředků (nejčastěji obce, města, regionu) a přístupná veřejnosti.
2. výklad termínu po roce 2001 z hlediska knihovnického zákona je to knihovna poskytující veřejnosti rovný přístup k informačním fondům a službám.

Ekvivalentem je termín lidová knihovna, termín dnes považovaný za zastaralý nebo knihovna s veřejným přístupem, termín nevhodný, nebo veřejně přístupná knihovna, termín odpovídající druhému, novějšímu výkladu termínu veřejná knihovna.

Registrované muzejní knihovny na Ministerstvu kultury ČR jsou podle knihovního zákona č. 257/2001 Sb. veřejnými a jako knihovny veřejné, by měly umožňovat veřejnosti rovný přístup ke svým informačním fondům. Rovněž jsou financovány z veřejných prostředků.

Knihovní fondy muzejních knihoven jsou zpravidla trojího druhu. Především fondy sbírkové - ty veřejnosti určeny nejsou. Obsahují většinou rukopisy, staré tisky a další speciální dokumenty - mapy, noty, kramářské písně atd. Tato část fondu se řídí zákonem o ochraně sbírek a je zapsána

v celostátní evidenci sbírek vedené Ministerstvem kultury. Odborné veřejnosti bývá umožněno její studium ve zvláštním badatelském režimu, stejném jako při studiu muzejních sbírek.

Další část fondů muzejních knihoven tvoří regionální literatura, která byla sbírána dlouho a systematicky a mnohdy obsahuje unikátní díla.

Třetí část fondu muzejních knihoven tvoří literatura odborná. Je zaměřená k badatelskému okruhu muzea a slouží především pracovníkům muzea. Jsou to odborné publikace, mnohdy velmi speciální a také velmi často zahraniční. V těchto dvou zmíněných částí fondů muzejních knihoven se skrývá ohromný informační potenciál a můžeme je tedy prohlásit za informační fondy, které může veřejnost využívat. Přes 60% záznamů odborných publikací z muzejních knihoven je v souborném katalogu zcela jedinečných.

Ví ale veřejnost, že může muzejní knihovny navštěvovat a používat jejich služeb? Jsou vlastním zřizovatelem a pracovníky samotného muzea považovány za knihovny veřejné a je si jejich zřizovatel vědom, že mají veřejnosti zpřístupňovat jejich informační fondy a poskytovat služby? A konečně považují je jiné knihovny ve městě či kraji také za veřejné knihovny?

Pokusíme se zodpovědět tyto otázky.

1) *Ví veřejnost, že může používat služeb muzejních knihoven?*

Muzejní knihovny byly v 19. století zakládány, aby sloužily veřejnosti. Byly součástí muzea a doplňovaly jeho výchovně vzdělávací funkci. Ve městech, kde byly odborné školy, především průmyslové, sloužily jejich studentům jako odborné knihovny. Koncem 19. a počátkem 20. století veřejnost byla zvyklá do muzejních knihoven chodit. V padesátých letech 20. stol. byly státem zakládány státní vědecké knihovny (nyní krajské knihovny), do kterých byl v mnoha případech převeden fond z muzejních knihoven a tyto začaly plnit roli vědeckých a odborných knihoven. Muzejní knihovny se staly knihovnami pro veřejnost uzavřenými a sloužily pouze potřebám muzejních pracovníků. Dělo se tomu tak v souladu s novým knihovnickým zákonem č. 59/1957Sb. Pouze knihovny ústředně spravovaných muzeí byly veřejnými vědeckými knihovnami. Proto si veřejnost odvykla do muzejních knihoven chodit a využívat jejich fondy.

Dnes je situace jiná. Odbornou literaturu můžeme nalézt v celé řadě různých knihoven. Shromazďují ji nejen knihovny krajské, ale především řada knihoven specializovaných - knihovny výzkumných ústavů Akademie věd ČR, vysokoškolské knihovny a řada dalších. Do této řady patří i knihovny muzejní. Dá se říci, že část odborné veřejnosti si cestu do muzejní knihovny většinou najde a využívá jejich informační fondů. Protože jen velmi malá část muzejních knihoven přispívá záznamy svých fondů do

souborného katalogu, řada odborníků ani netuší co se ukrývá ve fondech muzejních knihoven. Mnohdy je to velice zajímavá odborná zahraniční literatura, kterou většinou i malá muzea získala prostřednictvím mezinárodní výměny za své vlastní publikace. Muzejní knihovny by se měly snažit zpřístupnit své katalogy a začít přispívat do souborného katalogu ČR.

2) *Jsou vlastním zřizovatelem a pracovníky samotného muzea považovány za knihovny veřejné a je si jejich zřizovatel vědom, že mají veřejnosti zpřístupňovat jejich informační fondy a poskytovat služby?*

Zde musíme konstatovat, že bohužel v mnoha případech tomu tak není. Nový knihovní zákon neplatí tak dlouho, aby si někteří konzervativní pracovníci muzeí zvykli na to, že knihovna má sloužit i jiným badatelům, než pouze jim samotným. Mnoho muzejních pracovníků je zvyklých mít téměř osobní příručky odborné literatury a jen velice neradi je půjčují svým kolegům ve stejném muzeu, natož někomu dalšímu a dokonce mimo muzejní sféru. A to se jedná pouze o prezenční půjčení knihy do studovny, protože muzejní knihovny nepůjčují své fondy absenčně. V této oblasti je potřeba udělat hodně „osvětové práce“ mezi muzejními pracovníky. Podobně i mnozí ředitelé muzeí se necítí zavázání veřejnosti umožnit užívání fondů muzejních knihoven. Stále přežívá povědomí o tom, že muzejní knihovny slouží pouze pracovníkům muzea podle starého knihovnického zákona. Bylo potřeba řadu ředitelů přesvědčovat, aby nechali muzejní knihovnu zaregistrovat na MK. Považovali to za zbytečný administrativní úkon, zvláště, když sbírková část knihovního fondu byla přihlášená do CES u (Celostátní evidence sbírek) na MK. Dodnes nejsou všechny muzejní knihovny zaregistrovány. Existuje několik muzejních knihoven, které nejsou zaregistrovány na MK a přesto poskytují služby veřejnosti. Většinou jsou to knihovny muzeí, jejichž zřizovatelem je město nebo kraj.

3) *Považují je jiné knihovny ve městě či kraji také za veřejné knihovny?*

Samozřejmě že ano. Ale v mnoha případech je považují za knihovny jen okrajově, které mohou jejich vlastní činnost pouze doplňovat v možnosti využívání regionální literatury. Muzejní knihovny nejsou veřejné v tom smyslu, že jejich fondy může využívat opravdu každý. Nemají populární naučnou literaturu, takže je nenavštěvuje mládež. Rovněž jazyková bariéra brání širokému využívání odborné části fondu a konečně některé publikace jsou příliš speciální na to, aby mohly být široce využívány, zajímají pouze úzký okruh specialistů.

Zatím uplynulo málo času, aby se ustavila pravidelná spolupráce muzejních knihoven s knihovnami, které mají zajišťovat regionální funkce. Krajské knihovny dostávají na zabezpečení regionálních tiskovin státní

prostředky, které muzejním knihovnám často chybějí. Naproti tomu řada muzejních pracovníků se podílela a podílí na zpracovávání regionálních témat a řada publikací regionálního charakteru se najde pouze v muzejních knihovnách. Příkladem dobré spolupráce mezi krajskou knihovnou a muzejní knihovnou ve využívání regionální literatury může být Východočeský kraj.

Přes značné zlepšení situace muzejních knihoven v posledních pár letech se stále nemohou vyrovnat ostatním knihovnám. Zaostávají jak ve vybavení výpočetní technikou, prostorovými možnostmi i pracovními silami. Komise muzejních knihovníků Asociace muzeí a galerií ČR se snaží muzejní knihovníky lépe informovat a seznámit je s novými skutečnostmi v oboru. Pravidelně pro ně pořádá každý rok knihovnické semináře. Komise vytýčila koncepci své další činnosti pro muzejní knihovny, která vychází ze strategie rozvoje knihoven. Jedná se především o:

- 1) zlepšení prostorových podmínek muzejních knihoven a jejich technické vybavení
- 2) zpracování svých informačních fondů do on-line katalogů a zapojení se do budování souborných elektronických katalogů
- 3) spolupráci nejen mezi muzejními knihovnami, ale i s ostatními knihovnami v rámci regionu i státu na řešení nových úkolů, aby se naplnily výchovné a vzdělávací cíle muzeí i knihoven.

Závěrem lze shrnout, že muzejní knihovny jsou veřejnými knihovnami ve smyslu výkladu pojmu veřejná knihovna podle nového knihovního zákona - umožňují rovný přístup ke svým informačním fondům - i podle staršího výkladu pojmu veřejná knihovna - jsou financovány z veřejných prostředků a usilují sloužit veřejnosti jak nejlépe mohou a očekáváme, že v budoucnosti s postupující informovaností uživatelů, budou lépe využívány i jejich informační fondy